

Др Драгољуб Рељић*

Стручни чланак
УДК: 343.54/.55

СВРХА И ПРЕВЕНТИВНИ ЗНАЧАЈ КАЗНЕНИХ ОДРЕДБИ ПО ЗАКОНУ О ЗАШТИТИ ОД НАСИЉА У ПОРОДИЦИ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Рад примљен: 10. 05. 2017.

Рад исправљен: 08. 09. 2017.

Рад прихваћен за објављивање: 15. 09. 2017.

Сваки закон којим се регулишу односи између чланова породице изазива пажњу како научне и стручне тако и јавности уопште. Када држава одлучи да интервенише у односе између најближих сродника посебно питање и значај представљају казнене одредбе које се прописане за непоштовање прописаних права и обавеза. Уплитање у односе у једној породици и прописивање поступака и казни те њихова примјена морају бити врло јасни и прецизни. Казнене одредбе требају да остваре превентивни утицај како на насилнике тако и на лица која нису до тада вршила радње насиља. У раду се покушало указати на велике промјене у ставу законодавца за свега неколико година примјене закона те на промјене које се могу очекивати у наредном периоду.

Кључне ријечи: *насиље у породици; основи правне заштите; казнене одредбе.*

I УВОД

Насиље у породици је тема о којој се у последњих петнаест година заокупља пажњу многих аутора. Ово је последица тога што је у том периоду дошло до ратификовања међународних конвенција те доношења закона које истичу посебну заштиту жртва насиља у породици. Мало је тема у правничкој јавности које могу да изазову толико различитих ставова, полемика па чак и у најмању руку речено „грубих расправа“. О значају породице као основне ћелије сваког друштва која је као таква заштићена и кривичноправним и породичноправним нормама нема спора али када треба одредити на који начин се та правна заштита треба реализовати спорови настају. Тема овог рада су саме казнене одредбе у

* Генерални секретар Вијећа народа Републике Српске, e-mail: gensek@vijecenarodars.net

Закону о заштити од насиља у породици Републике Српске¹ и њихов превентивни утицај на насилнике, односно превентивно дјеловање са циљем да се противправне радње насиља ни не догоде. Заштита од насиља може бити кривичноправна али и породичноправна. Кривичноправна заштита у одређеном правном поретку користи се када је у питању заштита одређених друштвених вриједности које су битне за одређено друштво, или када се те вриједности не могу довољно ефикасно заштити другим, по правилу мање репресивним правним механизмима.² Проф. Шкулић истиче да је кривичноправна заштита резервисана за случајеве када су угрожена и повријеђена најзначајнија правна и друштвена добра и да она, захваљујући својој ефикасности, интензитета, свеобухватности и репресивности, представљају *ultima ratio*, па зато лишава смисла заштиту истих тих добара било којом другом граном права, а нарочито грађанскоправном, чија природа није репресивна. Истиче се и немогућност суда да у грађанском поступку утврђује постојање и кривицу у вези са радњама које су као радње насиља прописане у Породичном закону, јер све оне истовремено представљају и кривична дјела.³

Другачији став наводи Проф. Драшкић и истиче да је породичноправна заштита само дио система правне заштите од насиља у породици. Ријеч је о провизорном виду заштите гдје се врши државна интервенција у породичне или њима блиске односе ради забране даљег узнемиравања или обезбјеђивања сигурности угрожених чланова породице, а све зарад спречавања ескалације насиља. Његова основна сврха је, дакле, превенција насиља у породици.⁴

II ЧЛАНОВИ ПОРОДИЦЕ И ЖРТВЕ НАСИЉА У ПОРОДИЦИ

Иако се много радова написало о неопходности интервенције државе, односно надлежних државних органа у односе између најближих сродника није у довољној мјери истражено то да ли се путем казних одредби успјело утицати на само смањење ове негативне појаве. Чињеница да је од доношења новог Закона о заштити од насиља у породици до данас прошло свега неколико година а да је већ доживио двије измјене и то оба пута и у дјелу који

¹ Закон о заштити од насиља у породици (ЗЗНП РС), *Службени гласник РС*, бр. 102/12, 108/13 и 82/15.

² Вид. М. Шкулић, „Увод у кривичноправни аспект насиља у породици“, *Насиље у породици*, Зборник радова са научног скупа, (ур. С. Панов, М. Јањић Комар, М. Шкулић), Правни факултет Универзитета у Београду, Београд 2012, 67.

³ Вид. М. Шкулић, „Основни елементи нормативне конструкције кривичног дела насиља у породици - нека спорна питања и дилеме“, *Удружење јавних тужилаца и замјеника јавних тужилаца*, Београд 2009, 18-19.

⁴ Вид. М. Драшкић, *Породично право и права детета*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд 2007, 50.

Драгољуб Рељић, Сврха и превентивни значај казnenих одредби по
Закону о заштити од насиља у породици Републике Српске (стр. 79-83)

се односи на казнене одредбе завријеђује правну анализу и објашњење оваквог поступања законодавца у Републици Српској.

У самом тексту закона законодавац одступа од вишедеценијског схватања ко су чланови породице. Тако се чланом породице или породичне заједнице, у смислу овог закона, сматрају: а) супружници или бивши супружници и њихова дјеца и дјеца сваког од њих, б) ванбрачни партнери или бивши ванбрачни партнери, њихова дјеца или дјеца сваког од њих, в) сродници по тазбини закључно до другог степена без обзира на чињеницу да је брачна заједница престала, г) родитељи садашњих и бивших брачних и ванбрачних партнера, д) сродници из потпуног усвојења у правој линији без ограничења, а у побочној линији закључно са четвртим степеном, као и сродници из непотпуног усвојења, ђ) лица која везује однос старатељства, е) лица која живе или су живјела у истом породичном домаћинству, без обзира на сродство, ж) лица која имају заједничко дијете или је дијете зачето, иако никада нису живјела у истом породичном домаћинству.⁵ У одређивању круга лица која имају право на заштиту од противправних радњи насиља у породици и које се сматрају породицом законодавац је одступио од схватања породице који је истиче у постојећој правној теорији.⁶ Као разлоге оваквог дефинисања могли би се узети тежња законодавца да заштиту од насиља у породици прошири и на лица коју повезују блиске личне везе те да је израз „чланови породице“ користи у правно - техничком смислу а без жеље да дерогира концепт из породичног законодавства. Аргумент против овако широког дефинисања основне ћелије друштва је да се никада у нашој правној традицији нису се чланом породице могла сматрати лица која на примјер живе или су живјела у истом породичном домаћинству, без обзира на сродство⁷ и родитељ бившег ванбрачног партнера. Правна заштита за ова лица обезбјеђује се у оквиру опште правне заштите свих лица, независно од тога да ли је неко лице члан одређене заједнице, независно од пола, година или било ког другог личног својства.

Сва ова лица уколико трпе одређене врсту насиља представљају жртве насиља у породици. Жртве насиља у породици имају право на психосоцијалну помоћ и социјалну и медицинску заштиту у складу са законима из области здравствене и социјалне заштите. Законодавац новим законом о заштити од насиља у породици прописује и посебну правну заштиту као и хитно поступање овлашћених субјеката заштите. Посебну

⁵ ЗЗНП РС, чл. 7.

⁶ Вид. М. Младеновић, М. Живановић, С. Стјепановић, *Породично право*, Правни факултет, Српско Сарајево-Пале 2003, 32. М. Младеновић, С. Панов, *Породично право*, Досије, Београд 2003, 44 – 45. Љ. Ђуровић, *Породично право*, Научна књига, Београд 1988, 34.

⁷ На овај начин чланом породице би се могао сматрати и подстанар, кућна помоћница, баштован и остала лица која живе у истом домаћинству.

помоћ и заштиту ужива жртва која је: а) дијете, б) старије лице, в) лице са инвалидитетом и г) лице под старатељством.⁸ Даље се води рачуна и о директним и индиректним жртвама насиља те се прописује да је дијете жртва и уколико је било присутно приликом вршења насиља према другом члану породице, иако радње насиља нису предузете према њему.⁹ Иако статистички подаци указују на пораст насиља, они још увијек не одражавају стварно стање на терену из више разлога - још увијек се као жртве насиља евидентирају само директне жртве насиља и то најчешће физичког насиља. Индиректне жртве, старија лица и жртве психичког насиља нису адекватно или нису никако заступљене у извјештајима.¹⁰

III РАДЊЕ НАСИЉА У ПОРОДИЦИ

Приликом нормирања шта представља противправну радњу насиља у породици законодавац слиједи већ познату праксу из сусједних држава те под насиљем подразумјева сваку радњу насиља члана породице или породичне заједнице којом се угрожава спокојство, психички, тјелесни, сексуални или економски интегритет другог члана породице или породичне заједнице.¹¹ Радње насиља су усмјерене према личним добрима, првенствено спокојству интегритета чланова породице. О трајном глаголу „угрожава“ већ смо писали, а и сама судска пракса се читовала.¹²

Као радње којим се могу угрозити спокојство, психички, тјелесни, сексуални или економски интегритет другог члана породице или породичне заједнице закон наводи: а) пријетња наношењем тјелесне повреде члану породице или њему блиском лицу, б) пријетња одузимањем

⁸ ЗЗНП РС, чл. 8, ст. 2.

⁹ ЗЗНП РС, чл. 8, ст. 3.

¹⁰ У 2012. години поднесено је укупно 1360 прекршајних пријава (у 2011. години поднесено је укупно 1190 прекршајних пријава), при томе највише у Центру јавне безбједности Бања Лука - 994 (791 у 2011. години), а најмање у Центру јавне безбједности Требиње - 21 (у 2011. години - 18 пријава). У 2010. години према истим подацима укупан број пријава је 864. У истом периоду, према подацима Министарства унутрашњих послова, евидентирано је укупно 253 дјела насиља у породици или породичној заједници наведено по Подаци из евиденције МУП-а за 2012. годину.

¹¹ ЗЗНП РС, чл. 6, ст. 1.

¹² Прва пресуда Врховног суда Србије из 2004. године у предмету Кж И 1137/04 истиче „Глаголи *повређује* и *угрожава* тјелесни или душевни интегритет означавају трајне и континуиране радње које се дешавају за време трајања заједнице“. Вид. Пресуда Врховног суда Србије из 2004. године у предмету Кж И 1137/04. Друга пресуда Врховног суда Србије из 2006. године у предмету К3346/06 истиче „За постојање кривичног дјела насиља у породици није неопходан елеменат трајности или виšekратност радњи извршења“. Вид. Пресуда Врховног суда Србије из 2006. године у предмету К3346/06.

Драгољуб Рељић, Сврха и превентивни значај казnenих одредби по
Закону о заштити од насиља у породици Републике Српске (стр. 79-83)

дјете или избацивањем из стана члана породице, в) исцрпљивање радом, изгладњивањем, ускраћивањем сна или неопходног одмора члану породице, г) васпитање дјете на начин понижавајућег поступања, д) ускраћивање средстава за егзистенцију члану породице, ђ) ускраћивање права на економску независност забраном рада или држањем члана породице у односу зависности или подређености, пријетњом или издавањем средстава за живот или другим облицима економске доминације, е) вербални напад, псовање, називање погрдним именом или вријеђање члана породице на други начин, ж) ограничавање слободе комуницирања члана породице са члановима породице или другим лицима, з) оштећење, уништење или прометовање заједничке имовине или имовине у посједу, као и оштећење или уништење имовине у власништву или у посједу другог члана породице, односно покушај да се то учини, и) убојање члана породице и ј) проузроковање страха, понижења, осјећаја мање вриједности, као и друге радње које не садрже обиљежја кривичног дјела насиља у породици или породичној заједници.¹³

Нејасно је зашто законодавац користи и термин породична заједница с обзиром на сам назив закона и циљ доношења закона.¹⁴ Анализирајући радње насиља јасно се може утврдити да се радње извршења односе на физичко, психичко и материјално-финансијско или економско насиље. Ниједна од наведених радњи насиља не може угрозити сексуални интегритет тако да је у истом члану дошло до контрадикторног прописивања. Уколико је законодавац прописао у дефинисању насиља у породици да се радњом насиља угрожава и сексуални идентитет а онда је било неопходно радњама извршења прописати бар једну посебну радњу извршења ов врсте насиља.

Иако је закон по броју чланова обиман и детаљан.¹⁵ Законодавац прописује да се законом „уређују заштита од насиља у породици или породичној заједници лица која се у смислу овог закона сматрају чланом породице или породичне заједнице, субјекти заштите и поступак заштите жртава насиља у породици, оснивање Савјета за борбу против насиља у породици, те прекршајне санкције које се изричу учиниоцима насиља у породици“, али прописане казнене одредбе се односе искључиво на непоштовање наведених радњи извршења. Законодавац у казnenим одредбама не наводи које би биле казне у случају непружања правне заштите од стране надлежних субјекта заштите, односно несарадње и неразмјјењивања потребних информација и података. Уколико надлежни

¹³ ЗЗНП РС, чл. 6. ст. 2.

¹⁴ ЗЗНП РС, чл. 2. Основни циљ овог закона је заштита жртава насиља у породици спречавањем и сузбијањем насиља у породици, којим се крше уставом и законима загарантована основна људска права и слободе.

¹⁵ Основни текст има 46 чланова.

субјекти заштите не предузму хитно рјешавање предмета насиља у породици а посебно у случајевима категорија гдје је обезбјеђена посебна правна заштита неопходно је пропосати њихову одговорност.

IV ЗНАЧАЈ КАЗНЕНИХ ОДРЕДБИ У ПРЕВЕНЦИЈИ НАСИЉА

Прописујући казнене одредбе законодавац није у потпуности сагледао њихов значај и превентивну улогу у друштву. Када дође до предузимања радње насиља према било ком члану породице казнене одредбе неће помоћи да се лоши односи поправе и да породица буде оно што јој је и суштина а то је заједница сродника која се заснива на љубави, поштовању и разумијевању. Ако бисмо занемарили љубав која је основ сваке породице, дошли бисмо до схватања које је истакла и проф. Станка Стјепановић да се „породица претвара у модел по коме је она сачињена од насилника, жртве и државе која арбитрира између њих“.¹⁶

У том смислу и предузете мјере на основу казnenих одредби које законодавац наводи могу некад и погоршати већ нарушене породичне односе. Законодавац прописану радњу насиља назива прекршајем. Ово је учињено из разлога што је и Кривичним законом Републике Српске¹⁷ прописано кривично дјело насиља у породици или породичној заједници па се на овај начин покушала направити дистинкција између ових противправних дјела. Анализа кривичноправних санкција прописаних и овим законом и њихов превентивни утицај предмет је истраживања и анализе међународних организација.¹⁸

Анализом казnenих одредби закона о заштити од насиља у породици долазимо до закључка да се првенствено водило рачуна о репресивном дјеловању док саме превенције у овим одредбама нема. Разлоге за овакав став видимо у томе што се за основни облик за извршене неке од радњи

¹⁶ Према М. Ђурковић, *„Насиље дјеце над родитељима: Последица реформе породичног законодавства“*, Насиље у Породици, Зборник радова са научног скупа, (ур. С. Панов, М. Јањић Комар, М. Шкулић), Правни факултет Универзитета у Београду, Београд 2012, 50.

¹⁷ Кривични закон Републике Српске (КЗ РС), *Службени гласник РС*, бр. 49/03, 108/04, 37/06, 70/06, 73/10, 1/12, 67/13. чл. 208.

¹⁸ „Изрицање кривичноправних санкција, односно казни, на доњој граници или испод границе посебног минимума прописаног законом“, да постоји „превелико ослањање на институт условне осуде“, да се често одређује „блажа квалификација кривичног дјела и неспремност да се насиље у породици процесуира у стицају са другим кривичним дјелима“, те да постоје пропусти да се „опозове условна осуда због почињања новог дјела у току времена провјеравања“. ОЕБС, *Кривична одговорност и санкционисање починилаца насиља у породици - Анализа и препоруке о кривичноправним санкцијама у предметима насиља у породици у Босни и Херцеговини*, Сарајево 2011, 42.

Драгољуб Рељић, Сврха и превентивни значај казних одредаби по
Закону о заштити од насиља у породици Републике Српске (стр. 79-83)

извршења које смо поменули, на примјер ускраћивање средстава за егзистенцију члану породице, кажњава са казном која је примјера ради једнака казни за неvěзање појаса приликом управљања или сједења на задњем сједишту у моторном возилу као путник.¹⁹ Овакво прописан минимум казне за радње насиља нема неку значајну превентивну функцију. Законодавац превентивно не дјелује ни на рецидивисте ни мултирецидивисте јер су минимуми још увијек прописани на износ који није одвраћајући од вршења ових противправних радњи насиља.²⁰

У Босни и Херцеговини после ратификације Конвенције о правима дјетета и промовисања најбољег интереса дијетета као основног принципа већа се пажња посвећује заштити дјеце. Таква је ситуацији и у казним одредбама овог закона. Законодавни органи у Републици Српској, отежавајуће околности прописују у најчешћим случајевима када су директне²¹ или индиректне²² жртве насиља дјеца. Ова посебна заштита не односи се само на кажњавање чланова породице који су насилници већ и на запослене у школи, центрима за социјални рад или здравственим установама који знају, а не пријаве радње насиља у породици.²³

Изложен критикама одређених невладиних организација који се баве промовисањем и заштитом људских права законодавац је одлучио да пропише и казну затвора за случај насиља у породици, односно за случај насиља између свих оних лица који су одређени да су чланови породице или „породичне заједнице“. На овај начин прописују се нова позитивноправна рјешења која за насилнике у породици предвиђају и казне затвора од 30 до 60 дана. За повратнике у вршењу прекршајноправних радњи извршења радњи насиља у породици осим наведених новачаних казни прописује се „или казном затвора до 30 дана“.²⁴

¹⁹ Новчаном казном у износу од 300 КМ до 900 КМ казниће се за прекршај учинилац насиља у породици који изврши радњу насиља из члана 6. овог закона. ЗЗНП РС, чл. 42. ст. 1.

²⁰ Новчаном казном у износу од 1.000 КМ до 3.000 КМ казниће се за прекршај учинилац насиља у породици који понови радњу насиља из члана 6. овог закона. ЗЗНП РС, чл. 42. ст. 2.

²¹ Новчаном казном од 2.500 КМ до 7.500 КМ казниће се за прекршај учинилац насиља у породици из члана 6. овог закона ако изврши радњу насиља на штету дјетета. ЗЗНП РС, чл. 42. ст. 5.

²² Новчаном казном од 1.500 КМ до 4.500 КМ казниће се за прекршај пунољетни члан породице који изврши радњу насиља у породици из члана 6. овог закона у присуству дјетета. ЗЗНП РС, чл. 42. ст. 3.

²³ Новчаном казном од 1.000 КМ до 3.000 КМ казниће се за прекршај запослени у образовној, социјалној и здравственој установи који не пријави насиље у породици из члана 6. овог закона, ЗЗНП РС, чл. 42. ст. 6.

²⁴ ЗЗНП РС, чл. 42, ст. 2.

Ипак законодавац и у овом случају показује своју непринципијелност. Уколико се законом пропише посебна заштита одређеним категоријама²⁵ онда се то мора и конкретизовати у казним одредбама. Законодавац то не чини већ издваја само дијете као жртву насиља и прописује казну затвора од 40 дана односно 60 дана зависно да ли је дијете директна²⁶ или индиректна жртва²⁷ радње насиља. Остала лица које сам законодавац издваја и прописује да имају посебну помоћ и заштиту нису наведена у казним одредбама, односно није прописана посебна казна ако су они жртве насиља у породици.

У наредној измјени Закона о заштити од насиља у породици Републике Српске законодавац ће морати уважити чињеницу да је значај казних одредби у превенцији радњи насиља веома велики те за категорије лица за које прописује посебну правну заштиту и помоћ пропише алтернативно и казне затвора уколико су те категорије жртве насиља у породици.

Ратификовањем Конвенције о спречавању насиља у породици и насиља над женама²⁸ државе су преузеле обавезе прописивања хитних и заштитних мјера заштите од насиља у породици. О значају тих мјера говори податак да је само за три мјесеца у Републици Србији изречено око 5000 хитних мјера заштите.²⁹ Законодавац у Српској прописује казнене одредбе у случају непоштовања ових мјера. На овај начин се покушава превентивно утицати на насилнике и обезбједити поштовање изречених заштитних и хитних мјера.³⁰

V ЗАКЉУЧАК

Казнене одредбе Закона о заштити од насиља у породици нису до сада дале значајније резултате и утицале на смањивање насиља у породици. Новчане казне су изрицане у минималном износу и превенција насиља готово да није постојала. Измјеном закона и увођењем казне затвора

²⁵ ЗЗНП РС, чл. 8. Посебну помоћ и заштиту ужива жртва која је: а) дијете, б) старије лице, в) лице са инвалидитетом и г) лице под старатељством.

²⁶ ЗЗНП РС, чл. 42, ст. 5.

²⁷ ЗЗНП РС, чл. 42, ст. 4.

²⁸ Конвенција о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици, http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/equality/03themes/violenceagainstwomen/Conv_VAW_en.pdf, датум посјете: 25. 08.2017.

²⁹ К. Ђорђевић, *Дневно полиција исели сто насилника из стана*, Политика, <http://www.politika.rs/scc/clanak/387617/Dnevno-policija-iseli-sto-nasilnika-iz-stana>, датум посјете: 25. 08.2017.

³⁰ Новчаном казном од 1.000 КМ до 3.000 КМ казниће се за прекршај лице које не поступи према изреченој хитној мјери заштите (члан 13) и заштитној мјери (члан 31), ЗЗНП РС, чл. 43.

Драгољуб Рељић, Сврха и превентивни значај казnenих одредби по
Закону о заштити од насиља у породици Републике Српске (стр. 79-83)

превентивни значај је појачан. Ипак и у овој измјени законодавац је поступио селективно. Од свих лица за која се прописује посебна помоћ и заштита, казнене одредбе посебно издвајају само дјецу. Неопходно је за сва лица за која закон прописује посебну заштиту и помоћ прописати казне затвора у случају насиља над овим категоријама. На овај начин ће се превентивно дјеловати и штитити ове категорије а и остварити до сада само прописана посебна правна заштита.

Dragoljub Reljić, LLD*

PURPOSE AND IMPORTANCE OF PREVENTIVE CRIMINAL PROVISIONS UNDER THE PROTECTION AGAINST DOMESTIC VIOLENCE REPUBLIC OF SRPSKA

Summary

Penal provisions of the Law on Protection from domestic violence have so far not yielded significant results and contributed to reducing domestic violence. Fines were imposed in the minimum amount and prevention is almost non-existent. Changes in legislation and the introduction of a prison sentence preventive character is enhanced. However, even in this amendment the legislator acted selectively. Of all persons who are prescribed by special assistance and protection, criminal provisions posedbno allocated only children. It is necessary for all persons to which the law provides special protection and help prescribe a sentence in the case of violence against these categories. This will be a preventive effect and protect the category and achieved so far only prescribed by a special legal protection.

Key words: Domestic violence, Basics of legal protection; Penal provisions.

* General secretary of Council of nations of Republic of Srpska